

Csurka István

Krisztus születése előtt egy évvel, nyári időben, amikor a hőség Rómában kezdett elviselhetetlen lenni, Augustus császár a fiatal nemeseket kiharcolta a piacra. Haragos volt az öregedő császár. Külön csoportba állította a nős férfiakat, és megdicsérte őket, külön a nőtleneket, s makacs dühével ellenük fordult. Augustus szemére vetette a fiatal férfiaknak, hogy görög rabszolgákkal szórakoznak, így fecsérelve el erejüket, miközben a birodalomnak nemes származású tisztségviselőkre, kormányzókra, katonatisztekre lenne szüksége. Sürgette, hogy nősüljenek meg, és lássanak hozzá a gyermekek nemzéséhez, mivel ez a birodalom és a császárság érdeke. Nagy felindultságában engedélyezte a fiatal lovagoknak, hogy közönséges polgárnőket vagy akár szabados nőket is feleségül vegyenek. Csurka a nőtlenség csoportjában állt, és izzadt. Nem értette a császárt. Nagybátyja hívására, mindössze három hete érkezett vissza Kis-Ázsiából Rómába. De mire megérkezett, nagybátyja már nem élt, így hivatalosan nem vehette át sem a Palatinus-dombi ház, sem a birtokok vezetését. Nagybátyja házában lakott, de a rabszolgák nem mindig engedelmeskedtek neki. Nagybátyja hirtelen halálát sem értette. A házi rabszolgák azt mondták, hogy az úr beteg volt. De amikor a fürdőben szóba hozta nagybátyja nevét, az emberek elhallgattak és elfordultak tőle. Az utóbbi héten már úgy érezte, ismét elvesztette kiváltságait. Amikor aztán a nemes ifjakkal együtt szólították a piacra, reménykedni kezdett. Izgatottan figyelte Augustus szavait. Arra számított, hogy a császár szónoklatából megérti majd a római helyzetet, és a saját sorsára vonatkozóan is útmutatást talál. De a császár dühösen kiabált, és követelte, hogy nősüljenek meg. Csurka figyelme lankadt. Nem értette a császárt. Hogyan nősüljön meg, amikor nem tudja, hogy mi lett a nagybátyjával? Átveheti a birtokot vagy nem? Egyáltalán, nemes ifjúnak tekintik még, vagy számon tartják apja fiatalkori botlását, amiért büntetésből oly távoli tartományba helyezték szolgálattételre? Hogyan lehet így megnősülni? És minek? Szája kiszáradt, s a nősülés helyett egy kehely hideg sörre gondolt, ami enyhítené szomjúságát és feledtetné kínzó gondjait. – Ilyenszerű a világ és Csurka István kapcsolata. Hogyan védekezhet vajon a kor abszurduma ellen?

A kor, melyben élünk, rendkívül szórakoztató... A hivatalos augurok szerint nem lesz többet világháború. Most sincs. A második világháború 1945-ben befejeződött, és a harmadik nem tört ki. Az emberek közben halomra lötték egymást Koreában, Vietnamban, Laoszban, Angolában, Írországon, Libanonban és még felsorolhatatlanul sok helyen. De nincs világháború. Ha mégis lesz, erre az eshetőségre a polgári védelem tankönyvei azt tanácsolják, hogy húzódjunk fedezékbe, szükség esetén még egy járdasziget mögé is el lehet bújni. Így van ez a művészeti életben is. Csurka felfedezte, hogy el lehet bújni a komoly és a vidám arc mögé, egy életstílus vagy szenvedély mögé, szokások és játékok mögé, de el lehet bújni egy zavarba ejtő gondolat vagy a jó étvágy mögé is. Csurka a lófejek mögé bújt el. Lovakról beszél az írók között, vagy nem beszél. Esélyekről beszél a zokékkal, idomárokkal, fogadókkal. Ha indulatai elragadják, a fogadási rendszerek és szisztémák etikáját szidalmazza. Csurka pontosan tudja, hogy neki lóversenyre kell járnia, a legnagyobb irodalmi viták és ütközetek közepette zokékat szidni, lovakat dicsérni vagy becsmérlni. Csak néhányszor fordult elő, hogy kibújt a lófej mögül, és mondott valamit. Ekkor sem hivatalos helyen, csak magánemberként, de nyilvánosan. Megnyilatkozásainak súlyos következményei lettek. Előfordult, hogy nemcsak azok az írásai nem jelentek meg, melyek egyébként sem jelentek meg, bár jók voltak, hanem azok az írásai sem, melyek meg szoktak jelenni. Következett ismét a zálogház, majd az uzsorás, mely kiirthatatlan figurája a váltakozó társadalmi rendszereknek.

Maradtak a lovak és a lóemberek. Az álcázás tökéletesen sikerült. Ha valahol kimondják Csurka nevét, sok embernek már nem írásművek, rádiójátékok, darabok, novellák jutnak az eszébe, hanem a galopp-pálya a jártatókkal, istállókkal, tribünökkel, a totalizátor és valahol közöttük Csurka, ahogy tikkettekkel a kezében bandukol. Ilyen a tökéletes legendák természete. Ellenünk fordulnak. Be kell vallanom, hogy Csurka legendája engem nem nagyon érdekelt. Két-három ló ugyan mindig ült az asztalunknál, s előfordult, hogy az üzletvezető a lovak vacsoráját letiltotta, de az egész jelenség számomra nem volt meglepőbb vagy különösebb, mint amit a művészek környezetében az ember naponta tapasztal. Csurka igyekszik elhíttetni velünk, hogy nem most él, hanem ötven évvel ezelőtt. Ezt el is lehetne hinni, ha nem olvasnánk az írásait. Aki kellő figyelemmel olvassa, az pár oldal után észreveszi, hogy Csurka mai ember. Nem mai lóversenyző vagy mai játékos, hanem mai író. Politikus alkat, s a beállítottsága valójában intellektuális. Intellektuális, de szörnyek laknak a lelkében. Ezeknek a szörnyeknek semmi közük sincs a lovakhoz. Ezek a szörnyek Csurka életében idáig az irodalmat, az alkotó munkát szolgálták. Beletartoztak a tehetségébe, segítették, hogy a felszívott félszavak, események, szituációk regisztrálása közben, borzalmat is megsejtsen egy kitárulkozó mosoly vagy nevetés mélyén.

Mi a különbség egy par excellence játékos és egy par excellence író között? Szemere Miklós tehetséges japán zsokéja, Akashi Thoor, gazdáját úgy informálta, hogy Harangod nevű lova esélytelen, de maga belvárosi pincérekkel lefogadtatta a sárga földig, és könnyen nyert. Szemere haragra gerjedt, s miután egy másik versenyen, a Búvár nevű lovát, melyet csak próbaképpen indított, az utasítások ellenére a japán véresre verte a finisben, mert titokban helyre fogadta, Szemere internáltatta (éppen világháború volt) Akashi Thoort. És mit csinált Csurka, amikor felismerte, hogy nem tiszták a versenyek? Megírta az egészet egy kortörténetileg is érdekes könyvben, Rákosy Gergellyel.

Csurka István nem játékos, hanem író. Budapesten született 1934-ben. Művei: Tűzugratás (elbeszélések, 1956); Hamis tanú (regény, 1959); Százötös mellék (elbeszélések, 1964); Szájhős (dráma, 1964); Moór és Paál (regény, 1965); Az idő vasfoga (komédia, 1967); A ló is ember (válogatott írások, 1968); Nász és pofon (elbeszélések, 1969); Ki lesz a bálánya? (négy dráma, 1970); Döglött aknák (dráma, bemutató a Katona József Színházban, 1971); Hét tonna dollár (filmregények, 1971); Így, ahogy vagytok (szatirikus írások, Rákosy Gergellyel, 1972); Kint az életben (novellák, 1972); Eredeti helyszín (dráma, 1975); Egy fogadó lelkivilága (válogatott novellák, 1976). Csurka az elbeszélések és színművek mellett hat filmet is írt. 1969-ben József Attila-díjjal tüntették ki.

Csurka mostanában a Böszörményi úton lakik, rokoni társbérletben. Két szoba, ügyesen kialakított fürdőszoba, konyha. Amikor megérkezem, a külső szobában Klári asszony tanyázik a hétéves Eszterrel és a hároméves Dórával. Körülöttük gyerekágyak, szekrény, polcok, kötőgép, varrógép. A belső szobában Csurka. A lakás másik két szobájában öten laknak, a dédmama, Csurka anyósa, sógora, annak felesége és a gyermekük. – Csurka szobája nem nagy, de a mai lakótelepi szobákhoz viszonyítva tágas. Az ablak mellett hatalmas íróasztal áll, Csurka le is ül mögéje, amint teheti, s ott könyököl, beszél, néz, gondolkodik, rakosgatja a borosüvegeket. Oldalt kis fehér asztalon nagy írógép áll. Az íróasztal mögött a falat famintázatú tapéta borítja. Előtte könyvespolc, feltűnően sok folyóirattal. A polc tetején üvegek sorakoznak, az oldalánál egy szegről nyakkendők lógnak alá. Legalább tíz darab. A

polc mellett a falon a feleség két szomorú fényképe látható. Egyiken Klári asszony saját felirata: „Ne tedd tönkre!” A könyvespolc túloldalán hatalmas, bárkaszerű heverő tölti ki az egész sarkot. A heverő lábánál a falmélyedésben újabb polcok, könyvekkel, Révay nagylexikon, értelmező szótár, etimológiai szótár, Ravasz László református püspök összes beszédei. Amikor itt megállapodik a pillantásom, Csurka megszólal:

– A dédi férje presbiter volt... Már az előszobában voltak ezek a könyvek, ki akarták dobni, de én visszahoztam.

Az ajtó mellett kis sublótfélén televízió, telefon. Mellettük, csaknem az ajtó előtt régi hintaszék, báránybőrrel, majd egy nagy barna bőrfotel következik, mely hajdanában a komoly irodák elengedhetetlen bútordarabja volt, ebben én ülök most. Tőlem jobbra régi, faragott ómárium, a fejem felett lámpaburának alakított lopótökök lógnak. Az ablak alatt, rövid időközökben a Farkasréti temető felé elcsikorog az 59-es villamos. Mindezen kívül még két fontos dolgot kell megemlítenem: amikor ott jártam, Csurka kötött, barna inget viselt, s a nadrágját hózentráger tartotta. A szoba viszont tele volt térképekkel, mint egy főhadiszállás a második világháború második évében. A heverő felett nagy világtérkép simult a falra, szemben a televízió felett még nagyobb világtérkép, odább földgömb állt valamilyen bútordarabon.

– Miért van a szobában ennyi térkép, összefügg ez valamivel? – fordulok Csurkához.

– Festményekre nincs pénzünk. Csak Cs. Kovácstól van egyetlenegy rajzunk a másik szobában. Kláritól van ígéretünk, hogy hatalmas fényképekkel, lóképekkel beborítjuk a plafont – mondja Csurka, és teleönti a poharamat borral. Iszunk egy kortyot, vizsgálgatjuk egymást.

– A Friss Újság-nál dolgozott valamikor egy Csurka Péter nevű író, regényeket írt. Rokonod neked?

– Apám... 1964-ben egy autóbalesetben meghalt.

– Akkor te félig Békésen, félig a budapesti író-újságíró világban nőttél fel. Melyik volt a meghatározó?

– Íráságom szempontjából szerencsém, hogy apám inspirált, elindított errefelé. Szerencsém, hogy annyi helyen laktunk... Apám békési parasztcsaládból származott, 1913-ban érettségizett, utána bevonult katonának, a főhadnagyiságig vitte. Váradon jogászkodott, ott volt 1929-ig. Akkor megnősült. Kétszer nősült. Az első házasságából született egy Péter nevű fia, aki aztán rákban meghalt. 1929-ben átjöttünk Romániából Magyarországra. Sok mindent megpróbált az öreg, ügynök is volt, végül a Hitelbanknál kötött ki, ahol kis, szinekúraszerű, kétszáz pengős állást kapott. De abból szépen megéltünk. A harmincas évek elején kezdett írogatni. Novellákat, tárcákat írt a Tolnai Világlap-ba és a Friss Újság-ba. Ponyvákat is írt, álnéven, kis pénzért, ötven-száz pengőért. Itt éltünk Farkasréten. Volt egy bátyám, az Attila. 1934 karácsonyán halt meg skarlátban. Az orvosok nem ismerték fel a skarlátot. Én ebben az évben, 1934-ben születtem. Kis koromtól hallgattam apám írógépeinek kopogását, mindig gépelt valamit, ahogy most én is. Szolid, polgári szinten éltünk 1941-ig. Apámnak itt egyre jobban kezdett menni az irodalom, de visszavágyott Váradra. Amikor visszacsatolták Erdélyt, Váradon alapított egy rum- és likörgyárat. Háborús konjunktúra volt, három évig gazdagon éltünk. Itt, Farkasréten

kezdték iskolába járni, majd Váradon folytattam. 1944-ig éltünk ott, aztán visszajöttünk Pestre, majd Biharba, később Békésre húzódtunk vissza. De apám katona volt, így aztán vele együtt mentünk egészen Münchenig. Egy kis bajor faluban telepedtünk meg. Kőszegig rendezetten ment a dolog, aztán minden felbomlott. Apám vett egy kocsit, lóval. Egy vak muraközi kancával mentünk végig az Alpokon. Lichtigbe érkeztünk meg, München közelébe. Apám amerikai fogságba esett. Apámnak eszébe sem jutott, hogy kint maradjon nyugaton, jóformán az első vonattal hazajöttünk. Várad reménytelen volt, Budapestre sem lehetett jönni, mert itt igazoló bizottság elé került akkor mindenki. Békésen telepedtünk le. Ott sok mindennel foglalkozott az öreg. Én december táján iratkoztam be a gimnáziumba, de utolértem a többieket. Így több tapasztalatot szereztem az életben, mint azok, akik egy helyben maradtak. Békésen érettségiztem, érettségi után jött a főiskola. Apám 1955 táján újra próbálkozott az írással, és 1957-től kezdett publikálni. A hangot nehezen találta meg, pedig nagyon kereste. Régi népi-polgári, de tehetséges ember volt. A régi világban is nehéz sorsa volt. Mindig próbálkozott írni, de a vagyonszerzés lehetősége is foglalkoztatta. Darabokat is írt. Ahhoz soha nem volt bátorsága vagy szituációja, hogy csak az írásnak éljen. Én nagyon sokat köszönhetek apámnak, mert az a kétszáz pengő meg amit összegépelte, lehetővé tette az életet. A bátyám, aki az első házasságából született, itt lakott velünk Farkasréten, gimnáziumba is itt járt. Amikor likörgyárosok voltunk, belekóstoltunk a gazdagságba, utána pedig rögtön a nyomorba. Békésen egy akkora szobában húzódtunk meg, mint ennek a fele. Apám mindennel próbálkozott. Volt idő, amikor Csurka Péter-esteket szervezett, ahol természetesen belépődíj is volt, magunk bonyolítottunk le mindent, nem volt még ORI. Apám felolvasott, öcsém szavalt, már akkor is kitűnt színészi tehetségével. A családi bevétel érdekében én is csináltam valamit a színpadon. Íróknak mi kell több? Gyerekként látni sok mindent.

– Köt még valami Békéshez?

– Igen... Ezek az idők mégis a legszemélyesebb élményeim. Ott érettségiztem, ott élt a család és az egész rokonság. Az egyik legrégebbi békési család a Csurka. A török időkig kimutatható ez a református egyház anyakönyveiből. Békés meghatározó volt az életemben. Békést, amíg én ott éltem, jellegét tekintve nem lehetett városnak nevezni. Hatalmas kiterjedésű falu volt. Ha akart az ember, a falusi jellegre figyelt oda, de volt ott egy csomó iskola is. Nyaranta dolgoztunk. Hol a kubikosoknál, hol a cséplésnél.

– Hogyan telik mostanában egy napod?

– Hát, kérlek szépen, két fázisa van az életemnek. Az úgynevezett alkotó periódus, amikor minden napom abból áll, hogy reggel felkelek, a gyerekek elmennek iskolába, óvodába. A reggelizés, az újságok átnézése után ideülök az asztalhoz, és egy óráig körülbelül itt vagyok. A másik, amikor ilyen események vannak, hogy elkészültek a művek, forgatják a filmet, próbálják a darabot, akkor nemigen írok, hanem ott ülök a próbán. Ilyenkor két hónapig nincs rendszeres munka. A cikkeket ilyenkor is megírom, a rendeléseket teljesítem. Előfordul, hogy egész nap írok. Ha nem, nyugtalan vérem hajt, csatangolok a városban. Általában hazajövök időben vagy nem. Az éjszakázó periódus koromnál fogva lezárult és unalmas. Évekig kártyáztam. A Fészek-be már nem járok, nem is vagyok tag. Van a lóverseny. Azelőtt sokat kártyáztam, éjszakákon keresztül. De ebből nem csináltam titkot, meg is írtam.

– Mikor fekszel le?

– Tizenegy, éjfél körül. És hét felé felkelek. Amíg kisebbek voltak a gyerekek, még előbb. Azelőtt az én rezortom volt a reggeli bevásárlás is. De amióta a feleségem megkapta az 500-as Fiatját, azóta élvezettel elintézi ezt.

– A mi generációnknak, úgy tűnik, már nincs életstílusa. Futkosunk apró ügyek és pénzek után, közben elmúlik az élet. Neked mégis, mintha lenne életformád, legalábbis életstílusod: család, Nemzeti, Fészek, galopp, kártya?

– Ha minősíthetem magamat, életem bizonyos mértékig hasonlít a századelő bohém életstílusához. Persze, a mai keretek között, dolgozni, írni kell. Azok is írtak valamikor... Krúdy mikor írta meg a száz kötetét? Közismert vagyok arról, hogy lóversenyezok, kártyázok. Nem hiszem, hogy tudatosan vállaltam volna. Ebbe a körbe kerültem be. Czibor hatása, aki tanárom volt a főiskolán, és a szabadság megnyilvánulása is. Azért vertem nagydobra, hogy mutassam, életem különbözik a mi szokásos nyárspolgári életformánktól. Másról is híres lehetnék, mondjuk, hogy ott ülök a Széchényi Könyvtárban, és megtanultam három nyelvet. Egyet sem tudok. Ez mégis jó életforma nekem. Színházi élet, öcsém is színész, bent vagyok ebben a bohém világban. A bohémek nem korrumpáltak, a saját pénzüket vesztik el, nem ártnak annyit a társadalomnak, mint némelyik nagyon hasznosnak vélt úr. Hogy büszke vagyok rá, azt nem mondhatom. Kár rajt elmélkedni, hogy helyes vagy helytelen, így alakult. Telkem nincs, házam nincs, így elég gyakran eltűnök az alkotóházakban két-három hétre. Egy-egy darabot a világtól félrevonulva írok meg. A csábításoktól Pesten nehéz dolgozni. Szerda nem teljes nap, mert ügető, szombaton vagy vasárnap galopp, esetleg kártya. Ha elvonulok, megírok egy darabot, vagy lefektetem valaminek az alapjait.

Csurka nagyot ásít.

– Mennyi ideig foglalkoztat egy ember vagy jelenség, mielőtt leülsz megírni?

– Vannak évtizedes alakjaim, témáim, sok a visszatérő, de vannak rövidebb idő alatt is megvalósulók. Van úgy, hogy eszembe jut valami, és nem tudom magamat visszatartani, hogy meg ne írjam azonnal. Csak ha elkészül, akkor döbbenek rá, hogy a téma nem volt nekem ilyen új. Némelyik évtizedekig bujkál bennem, másik napok alatt felszínre tör. Sajnos, hogy az ember már évtizedekről tud beszélni. Fiatal korban azért voltunk fiatal írók, mert nem adatott meg, hogy időben kiérleljük a témát. Sok olyan ifjúkori írásomra gondolok vissza nosztalgiával, ami gőzösen, azonnal született meg. Az Uszálykormányos című novellát 55-ben írtam a Karolina úton egy albérletben. Fakan Balázssal laktunk ott. Egy éjszaka megírtam az első változatot. Érleltem, nem is látszott megjelentethetőnek. A hatvanas években újra megírtam, de nem jelent meg. Így csiszoltam tovább, és aztán az Új Írás-ban jelent meg Illés Lajos alatt. Amikor először megírtam, megvolt a figura, az ötlet, a színek, de nem volt meg hozzá a hangom. Amit később más írásokban kiérleltem, és így újra megírtam. Sok írásom van, aminek ifjúkori vázlat az alapja. Nem szoktam eldobni az írásaimat. Semmit. Ha biztosan tudom, hogy rossz, akkor sem. Tele van velük ez az asztal, az ómárium. Mint egy rossz csavar, egyszer jó lesz valamire. Mint a régi mestereknél. Mindig csodálkozom az olyan embereken, akik elégetik, összetépi írásaikat. Én nem csinálom ezt.

– Drámáidból úgy tűnik, hogy az élet abszurduma izgat; de közben mélyen realista prózát is írsz. Ez keresése valaminek vagy természetes írói állapotod?

– Ami a kérdés első felét illeti, én nem az abszurdumhoz vonzódom. Sok abszurditás van a darabjaimban, de azt próbálom megcsinálni, hogy az abszurditás a legreálisabb életet mutassa. Az idő vasfoga abszurd, de hétköznapi realitást akartam ábrázolni.

– Az életünk abszurd, nem?

– Így van, ezt próbálom megragadni, nem azt, amit már ezerszer megírtak. Ez az egyetlen lehetőség, ha újat akar mondani az ember. Észre kell venni és megírni. Ami a próza és a dráma viszonyát illeti, az hullámzó. Alkati dolog. Most már kezdem ismerni magam mint embert és író. Alkatileg predesztinálva vagyok, hogy dialógusokat írjak. Sokszor, amikor a novelláimat olvasom, melyek az életről szólnak, éreznem kell, hogy valójában jelenetekből állnak. Hirtelen bezárul a tér, és a novella színtere színszerűvé válik. Erre hajlamom van – és miért fékezzem a hajlamomat? Jelenetekben, csomópontokban látom, amit írok. El tudok képzelni igazi regényt, folyamatokat, de türelmem nincs hozzá, feleslegesnek is érzem a mesélést, ezért nem írok regényt. Sok regénytervem van. Izgat ez engem. Kielégítetlen vagyok, hogy nem írtam meg a magam regényét. De valamilyen belső okának is kell lenni, hogy mindig félre tudom tenni. Külső oka a pénz, a megrendelések. Elkezdem néha a regényt, írom, írom, és mire felállok, megírtam egy darabot.

– Mit tartasz mint író a legfontosabb feladatodnak?

– Hát ezt így nem tudom, hogy mint író. Egy magyar írónak van feladata a világban, azt tudom. Azt hiszem, ezzel válaszoltam is a kérdésre.

– Sorsfordulóidról is kellene beszélnünk. Úgy emlékszem, 1956-ban adta ki első könyvedet a Szépirodalmi, s 1957-ben más írókhoz hasonlóan téged is lecsuktak. Befolyásolta ez írói attitűdöd?

– Persze hogy befolyásolta. Énszerintem az történt, amit az elején mondtam, hogy írói szempontból szerencsés gyerek voltam, sok mindent megkóstolhattam, szellemi érésem az élet iskolájában meggyorsult. Itt is ez történt. Írói világlátásom, öntudatom kifejlődése meggyorsult. Hogy volt-e ennek nyomában valamilyen alapvető felismerés bennem, nem tudom. Lehet, hogy csak annyi, hogy amit addig csináltam, az kevés. Nem esztétikailag. Világlátásról van szó. Ami akkor történt velem, az is egy abszurditás. Kijöttem, befejeztem a főiskolát, megnősültem, gyerekem született. Egzisztenciám nem volt. A filmgyár felé kacsingattam. 1957 decemberében a Kortárs-ban megjelent a Lakók és ripacsok című novellám. Abszurd és mondén, modernkedő entrée-nak volt szánva. Életemben egyszer jelentem meg a Kortárs-ban. Érdekes, hogy ezt elfogadták entrée-nak. Röviddel utána beválogatták a fiatal európai írók antológiájába, amibe Szabó Pista, Moldova és a Bécsben élő Sebestyén került be a magyarok közül. Ha ebből a novellából ismer meg Európa, körülnézhetek. Teljesen elüt az én stílusomtól. Ebben azt tartom abszurdnak, hogy ezt leközlötték tőlem, 1957-ben. Ezután lettem a kritika szerint egzisztencialista, és az isten tudja, minek nem voltam kinevezve.

– Az írók társadalmi helyzetét milyennek látod?

– Túlzottnak, de ez nem jó kifejezés. Így, ahogy most van, hogy nincs meg a kellő disztinkció, te is, én is olyan írónak számítunk, mint X. és Y., ez képtelenség. Ez nem az én helyzetem, ezt én nem vállalom. A bohémság ez ellen is véd. Csak írószövetségi tagság számít. – Ha megnézem, ami jót és magam számára is fontosat

megírtam, akkor azt mondom, a helyzet nem kilátástalan. De ha azt is nézem, hogy mit nem írtam meg, vagy megírtam, de nem játszattam el, akkor a helyzet elég kilátástalan. A helyzetről fogadatlanul beszélünk. Mi csináljuk ezt, írók? Vagy a korban benne van? Ezek nem mindig írói helyzetek? Kell, hogy egy írónak mindig helyzete legyen? Elgondolkodtató tulajdonképpen. Az a normális, ha az írónak írói helyzete van, ír. Én igyekszem ilyen helyzetbe hozni magamat. Az értelmiség szereti ezt a szót, állandóan helyzete van. Ha erre baromian odafigyel valaki, nem tud írni. Azt hiszem, az az alapvető helyzetem, hogy Magyarországon író vagyok, és ennek becsülettel meg akarok felelni. Itt lehet létezni és írni is.

– Véleményed szerint az író befolyásolhatja az ország tudatát és szellemi közéletét?

– Igen. Azt mondom, hogy igen, befolyásoljuk. Valószínűleg más lenne a most élő magyar társadalom tudata, ha nem lenne az a néhány tucat író, aki van. Más lenne. Azt hiszem, még nagyobb is a hatásuk, mint ami nyilvánvalóan látszik, vagy amit elismernek. Az már aztán kérdés, ha kevesebb lenne a korlát, az önkontroll az írókban, mekkora lenne a hatásuk? Végül is a demokrácia eléggé gyéren van jelen a magyar köztudatban. Nincsenek pontos fogalmaink a demokráciáról. Az írók többet tudnak erről, mint amennyit most sugallnak.

– A politika és a politizálás milyen helyet foglal el életedben?

– Fontos, központi, lényeges helyet. Nem is tudom elképzelni, hogy itt, ebben a korban, ezzel az előélettel és ezzel a jövő felé igazodással kirekessze magát az író, vagy hátat fordítson a politikának. Beleszületik, nélküle nincs élet. A többi humbug. Lehet vitatkozni róla, de nincs politika nélkül semmi. El tudok képzelni nagy írókat nélküle, de nemigen. Minden politika, az egész élet politika. Attól pedig nem félek, hogy emiatt az utókor számára elavulok, és nem tudok örökérvényűeket írni. És nem is hiszem, hogy ezt itt most meg tudja valaki csinálni közülünk.

– Van most valamilyen állásod?

– Szerződéses állásom van a Magyar Nemzet-nél három éve. Igen jól érzem magamat ebben, és időre mindig megírom a tárcámat. Ez életem első állása. Ennek következtében váltottam ki munkakönyvemet, persze, ez sem állás. Minden második vasárnap írok egy hírlapi tárcát.

– Nem jelent mindez némi létbizonytalanságot?

– De, de... Hát amíg főleg ez sem volt. A takarékoság és a beosztás az egész családnál ismeretlen fogalom. Le is írtam egyik darabomban, hogy napról napra élek, mint a háborús időkben. Két autóm van, de egyik napról a másikra kiürül a kassza. És különféle lépésekhez kell folyamodni. Ez soha nem idegesít. Megtanultam ifjú lóversenyző koromban, hogy a vasárnapi lóversenyre elő kell teremteni a pénzt. Ez különféle ügyeskedésekkel sikerült is. Egyébként az a véleményem, miközben a látszólagos jólétünket magasztaljuk, a máról holnapra élés általános. Leszámítva egy réteget. Ha megvizsgáljuk, a nagy többség így él. Ez a jólét a hónap végén ötszáz forintos kölcsönkérésekben konyul le és a bizományiban. A mi fogyasztói bevásárlásainkat a hónap végén zsíros kenyerek követik. Esetleg a kutya kap jobb vacsorát, mert azt meg lehet sétáltatni. Te nem így látod?

– Még ígybben.

– Akkor így írd meg ezt, azt javaslom.

Nyílik az ajtó. Csurka édesanyja érkezik. Bemutatkozom. Elmagyarázzák, hogy Klárinak el kellett menni valahová, ezért Csurka mamája hoz nekünk egy kis harapnivalót a borhoz. Az arcára pillantok és csodálkozom, mennyire érti ezeket a furcsa férfiakat, a férjet, a fiút, a művészvilágot. A harapnivalóról kiderül, hogy valójában lakomáról van szó. Frissen kisült forró töpörtyű, sült húsok, savanyúság, főtt tojás, pogácsa, gyümölcsök. Érdeemes lenne egyszer filmre venni a szellem embereit, amikor esznek. Természetesen a forró töpörtyűnek esünk neki. Mit mondjak? Mértékletesen zabálunk. Van ilyen? Pontatlan vagyok, azt hiszem. Közben bor. Legjobb lenne abbahagyni az egész interjút. Mindent! Mindent abba kellene hagyni, és töpörtyűt enni konokul.

Ismét nyílik az ajtó, betörnek a gyerekek. Pogácsát esznek, és önfeledten feldúlják Csurka szobáját. Csurka kitereli őket. Nagy nehezen nekiülünk a munkának, de a gyerekek újra betörnek. Csurka erélyesebb lesz. Kisebbik lánya is: „Hülye vagy” – közli vele kategorikusan. Közös erővel sikerül őket kiszorítanunk a szobából. Megnyugszanak, mert valahonnan előmászik egy ékszerterknős, és az jobban érdekli őket, mint az irodalom. Még egészségesek. Leülünk, iszunk egy kortyot, nézzük egymást. A kérdés, amit készülök hangosan is megfogalmazni, nem illik bele jóllakott hangulatunkba.

– Voltál valaha életveszélyben?

– Többször voltam a háború alatt, amíg eljutottunk Váradról Lichtingig. Bombázások, amerikai repülőgépek géppuskáztak bennünket. Álltunk a kápolna előtt Lichtingben az öcsémmel. Alacsonyan jött egy amerikai repülőgép, és kieresztett egy géppuskasorozatot. A kápolna falát végigverette. Kihajolt belőle egy néger és vigyorgott. És 1956-ban is...

– Ha nem írsz, mit csinálsz?

– A fene tudja. Akkor élek. Azt nem mondom, ha nem írok, olvasok, mert aránylag keveset olvasok, de nem is számítom külön tevékenységnek. Azt olvasom el, ami az íráshoz kell. Kosztolányi azt mondta, hogy az író mindig ír. Nagy igazság van ebben.

– Szenvedélyeid vannak?

– Hát igen, erről már beszéltünk. Nálam ez nyilvánvaló. Annyiszor megírtam. Költséges szenvedélyeim vannak.

– Zabra keresel?

– Így van. Amit az egyik csatornán beveszek, azt a másik csatornán kiadom. Tulajdonképpen én vagyok a leghasznosabb állampolgár. Nálam tölt a legkevesebb időt az a Karinthy-féle százpengős, ami cirkulál és gazdasági életnek látszik.

– A nők mit jelentenek az életedben?

– Fiatalabb koromban inkább szerelmes voltam, szerelmeim közül kettő házassággal végződött, bár a második már érettebb koromra esik. Hogyan gondolok én erre vissza, most, amikor nyilatkozom erről, akármilyen baráti ez? Csak úgy tudok róla beszélni, mint a magam egyik anyagáról. Nem beszélhetek úgy erről a témáról, mint egy nem

író ember. Családos ember vagyok, három gyerek apja. Csak arról beszélhetek, hogy annak a figurának az életében, akiből számos alakot gyúrtam és fogok gyúrni, mennyire fontosak a nők. Csak irodalmi sorsként tudom átélni ezt a dolgot.

– A nappalokat szereted jobban vagy az éjszakákat?

– Az éjszakákat. A bohém életformához ez is hozzátartozik. A csillogás, a szereplés az éjszakában történik. És sok szellemes ötlet születik ott, ami később bekerül a művekbe is. Az összegezés a nappalokra esik. Van bennem egy tudathasadásos lény. Nem az vagyok éjjel, aki nappal, amikor helytálok az asztal mellett. Írásbeli lény vagyok. Ha szóval mondok el valamit, pontatlanabb, mint amit leírtam vagy transzponálva megírtam. Két énem van. Ez nem valami beteges dolog. Hipokrizisnek nem érzem. Egyik énem éjszakai, szóban megnyilvánuló, a másik komolyabb, önkritikusabb, ez a nappali, aki ír. Ritkán, ha összeütközésbe kerül a kettő, a nappali húzza a rövidebbet. Azt hiszem, meg lehetek elégedve a két énemmel, ha Tersánszkyra gondolok, aki, amikor szóba került, hogy József Attilának két énje van, kijelentette, hogy neki akkor már régen három volt.

– Olvastam, hogy álmodban piramisépítő rabszolga voltál és beszélgettél a hajcsárossal. Miről álmodtál mostanában?

– Elmondom, kérlek szépen. Életem egyetlen álmát jegyeztem meg. Két fantasztikus alakkal álmodtam 68-ban vagy 69-ben. Prágai utcán fekszem egy vaságyon, és mellettem a másik két ágyban is valakik. Zűrzavaros helyzet volt. Pokróc alatt aludtunk, néha felkőnyököltünk és beszélgettünk. Néha álmodok azóta is, de elfelejtem. Erre emlékszem, mert úgy tűnt, hogy az egyik ágyban egy prominens személyiség aludt.

– Hol étkezel, mi a kedvenc ételed?

– Többnyire itthon. Feleségem főz. Én vagyok a nagy maradékevő. Ilyenekben takarékos vagyok. Ki akarják dobni, mert már állottnak látszik, de én tiltakozva magamhoz ragadom, és bekebelezem. Bármilyen is az.

– Kedvenc ételed?

– A jó húsleves és a töltött káposzta.

– Ital?

– Abban nincs kedvenc. Jó bor, szóval a cégér. Legkevésbé még a sörhöz húz a szívem. Nem vagyok a márkák rabja. Egy jó törkölypálinkát tartok annyira, mint az úgynevezett whiskyt. A körte-pálinka például nagyon nagy ital.

– Mondj egy pénzösszeget, ami szerinted összeg.

– Forintban?

– Forintban, de mondhatod dollárban is.

– Úgy kellene kimondani ezt a hosszú összeget, hogy mire a végére érek, akkor is összeg legyen. Viszonylagos. Ha a lóversenyen az utolsó futamra össze tudok gyűjteni száz forintot, amit fel tudok tenni zsinórban, hogy visszajöjjön, akkor többet ér, mint tízezer forint. Más az értéke a pénznek itthon a családban, más a városban, és

a lóverseny kapuján belül. Nyerni húszezer forintot irtózatosan nagy boldogság, öröm, kifizetni adóba istencsapás, egyszerűen elképzelhetetlen. Megkeresni szintén öröm, felvenni egy pénztárnál munkadíj fejében köztes állapot. Ennél nagyobb összegről csak fogalmaim vannak, számszakilag ismerem őket. Egy lottófőnyeremény, ha papírt, ceruzát vesz kezébe az ember, nem is olyan sok.

– Van valamilyen babonád?

– Egyetlen konkrét babonám nincs. Czibortól hallottam, hogy aki nem kabalás, az menjen dolgozni. Konkrétak nincsenek, az ember sok mindenre gondol, amikor megy ki a lóversenyre. Foglalkozik vele az ember, hogy mi a helyes élés abban a periódusban, amikor megy ki a pályára vagy kártyázni indul. Meg kell fürödni előtte vagy nem? Vannak jó megfigyelések. Ne szemezzen az ember nőkkel a villamoson, ha lóversenyre megy. És még sok minden. Szeretkezni nem szabad, de a női nemi szerv érintése segíthet. Aki ebben benne van, életét ehhez méri, és ezeken a napokon babonás dolgokat csinál vagy nem csinál. Persze, ez is nevetséges helyzet, amikor köztudott, hogy mennyi a bunda, és már eldöntötték, mi lesz a végeredmény. Akik a nagy pénzeket elviszik, nyugodtan figyelmen kívül hagyhatják a babonás szempontokat.

– Szerinted melyik a legelviselhetlenebb ünnep?

– Az, amelyiken nincs lóverseny. De hála isten, van Vörös Október-díj, egy Alkotmány-díj, Húsvéti díj, Karácsonyi díj, Szilveszteri díj, amit lehet, hogy Pezsgő hendikepnek hívnak. De mibe kerül egy versenynek nevet adni? Az a stikli a dologban, hogy ezeket a versenyeket nem mindig azokon a napokon futják, amikor az ünnep van.

– Melyik évszakot szereted legjobban?

– A tavaszt és a nyarat. A telet nem szeretem. Az ősz is szép, azt is szeretem.

– Régi elképzeléseid, vágyaid közül mi az, ami beteljesedett és mi az, ami nem?

Csurka röhög az asztal mögött.

– Minden összejött neked?

– Polgári álmaim nem voltak. Ezeket úgy kellett rám erőszakolni. Azt is, hogy egyáltalán bebútorozzunk egy lakást. Fiatal koromban nem tudtam elképzelni, hogy lehet telekre, autóra vágyni. Élni kell. Önmegvalósítás volt az egyetlen célkitűzésem. Ez sikerülhetett volna jobban is, de elég jól sikerült. Fiatalon nem is tudtam, mit kellene megvalósítani, nem csináltam semmit, csak író lettem. Nem vagyok elégedetlen, nem vagyok csalódott. Egyetlenegy bajom volt, mindenhez hozzá kell tennem, hogy a lehetőségekhez képest. Ha ezt nem kellene beleszónom, talán jobb lenne.

– Jó tulajdonságaid közül melyiket tartod leginkább számon?

– Nem tudom. Ezt kétféleképpen lehet érteni. Hogy nincsenek, vagy olyan sok van, hogy az képtelenség. Milyen jó tulajdonságaim vannak? Azt hiszem, van bennem valamilyen naiv becsületesség.

– Érzel magadban valamilyen hiányt?

- Érzek. Műveltségem fogyatékos, gondolatvilágom hajlamos, ha nem ellenőrzöm magamat, bizonyos egysíkúságra. Sokszor nem vagyok eléggé nyitott, problémaérzékeny. Akaraterő, kitartás is lehetne bennem több. Ifjú koromban súlylökő és diszkoszvető voltam, ez bizonyos robbanékonyságot fejleszt ki az emberben. Egy pillanat alatt erőt kifejteni. Ilyen teljesítményekre vagyok képes. De nem vagyok hosszútávfutó alkat, pedig a prózaírónak az is kellene.
- Mi jelent többet a számodra, a magány vagy az emberi együttlét?
- Inkább közösségkedvelő ember vagyok. De ott magányos. Jó társaságban szeretek hallgatni. Nem szeretem a magányt ugyanakkor. Magányban mindig beszélgetek magammal vagy valakivel. Benépesítem a magányomat. Nem szeretek és nem is tudok vitatkozni. Ha meg nem értéssel vagy agresszivitással találok szembe magamat, elhallgatok.
- Híszel a barátságban?
- Híszek. Úgy vélem, van egy-két barátom, akik számíthatnak rám, és én is ugyanúgy számíthatok az ő barátságukra.
- Gyűlöltél már valaha valakit?
- Nem tudok kitartóan gyűlölködni. Haragtartó sem vagyok, bosszúálló sem. Hirtelen igen, egy kitörés erejéig.
- Vannak ellenségeid?
- Nyilván. Jó lenne tudni, kik azok. (Minden kérdésen gondolkodik.) Nem tartom nyilván. Sokszor abba ringatom magamat, hogy engem mindenki szeret. Nem tudnék megnevezni személyeket, akikről biztosan tudom, hogy ellenségem. Egy ősi ellenségem van, akit meg tudok nevezni: Csurka Istvánnak hívják.
- A huszadik század második felében szerinted mi az emberiség alapvető problémája?
- Az, hogy nem lát tisztán. Összekeveredtek a dolgok. Annyi minden történik egyszerre. Jönnek a híradások az Északi-sarktól a Déliig. Egymásnak ellentmondóan. Közbe jön a technikai civilizáció, a fejlődés, ha fejlődésről beszélhetünk. A példátlan jólét és példátlan nyomor. Nem lát tisztán az ember. Elvesztette az iránytűjét talán. Nincs rend. És ezt mint író is egyre jobban érzem, egyre nehezebb beszélni, összefoglalni. Egyre nehezebb a magot megtalálni. 56-ig nagyon egyszerű volt, kétsége se volt az embernek, azóta bonyolultabb. Talán ezért nem születtek nagy összefoglaló művek. Csak részletekről írunk. Tüneteket látunk és írunk meg. Ez, azt hiszem, az alapvető baja az emberiségnek most.
- És mi a magyar nép alapvető problémája?
- Egyrészt ugyanez. A magyarságnak mint kis nemzetnek és ilyen szituációban élő nemzetnek, ugyanebben a körben maradván, különleges problémája, hogy mintha elvesztette volna a megmaradási öntudatát. Úgy látom, amíg azelőtt a megmaradás útja-módja legalábbis a szellemi életben világos, kézenfekvő és egyértelmű volt, most ennek a kérdésnek a nagy része is elhomályosult, olyannyira, hogy ezt a kifejezést is félve alkalmazom. Rossz értelmezést kaphat. Az ember maga sem tudja, hogy jogos-e

vagy szabad-e erről beszélni? De bármilyen társadalmi szituációban élünk és békében, ez változatlanul probléma.

– El tudod képzelni, hogy más bolygókon is élnek emberek?

– Az ilyen kérdések egyáltalán nem izgatnak, de nem. A Föld a világ közepe, és ahogy Petőfi írta, Magyarország bokréta rajta. – Csurka éjfél utáni könnyedséggel idéz, jól bent járunk már az éjszakában.

– Véleményed szerint a harmadik világháború elkerülhető?

– Nem. Ez valahogyan nagy abszurdumnak látszik a számomra, hogy nem lesz többet háború. Az elképzelhető, hogy az én életemben és a gyerekeim életében nem lesz háború. De ez az emberiség, amit én negyvenkét évem alatt megismertem, nem valószínű, hogy leteszi a fegyvert. Európában nincs háború – de másutt? Egyfolytában ropognak a fegyverek. Folyik a vér szüntelenül. Tulajdonképpen ez is a harmadik világháború. Nyilván másféle háborúk is lesznek, iszonyú még csak elképzelni is, hogy milyenek.

– Ha mégis kitör a harmadik világháború, szerinted túlélhető?

– Túl, biztos, hogy túlélhető. Azt hiszem, minden nagy háború előtt és után az a képzelet volt az emberiségnek, hogy a következő mindent elpusztít, vége a civilizációnak. A fegyvereket most félelmeteseknek látjuk, de megvannak az ellenszereik is. Nem az a veszély fenyegeti az emberiséget, hogy fegyverekkel pusztítja ki magát, hanem a zűrzavar, amit teremt, melynek következtében csak fizikailag létező emberiség él majd ezután. Most éppen itt ezt a népsűrűség-térképet nézem. Tulajdonképpen még a lakható földeknek is igen kicsi részét népesítette be az emberiség. Jó, itt sok a sivatag, hegy, tundra, de nem olyan lehetetlen, hogy az emberiség ezeket a tájakat belakja.

Egyszer, késő este a Nemzeti étteremben ültünk. Nem tartozom Csurka baráti köréhez, véletlenül találkoztunk össze, mint más alkalmakkal is. Másnap vagy harmadnap nyitott a galopp. Így az esti órákban várható volt a Turf megjelenése. Ott volt Csurka, nagy fia Endre, Rákosy Gergely, Thiery, Vathy Zsuzsa, akinek Lázár Ervin a lelkére kötötte, hogy Turf nélkül ne menjen haza, aztán megjelent egy újságíró, majd valamelyik idomár felesége, aztán az idomár is s végül egy elnehezdedt, borostás zsoké, aki már nem lovagolhatott. Az asztalnál nagy volt az izgalom. Melyik ló, hogyan, befutóra, helyre? Csurka fia tíz percenként lerohant az aluljáróba, hogy megvegye a Turfot, de az újság késett. Közben a Nemzeti legkitűnőbb pincére, Tóni úr is ott sürgött-forgott az asztal körül, mivel ugyancsak zabra költötte a forintjait. Ebben az izzó, különös légkörben órákig figyeltem Csurka arcát. Kétségtelenül izgatták az esélyek, lóhírek, zsokéhírek, derűsen, nevetve beszélgetett, evett és ivott. De a szeme nem nevetett a szájával, a szeme figyelt. Felmérte az asztalnál ülő löembereket, s karakterüket elraktározta. Sokszor látta már őket, de az izgatott légkörben kijött belőlük valami, ami máskor láthatatlan volt. Erre figyelt Csurka, és mindent megjegyzett. Milyen jó író – gondoltam –, milyen jó író. Fizettem és hazamentem. Később a Turf bizonyára az asztalra került, s néhány órára Csurka is megfedkezett alakjairól, akiket megfigyel, és megjelenít novelláiban és a színpadon.

1977, készítette: Bertha Bulcsu